

Муратова І. А.,кандидат філософських наук, доцент,
докторант кафедри філософіїНаціонального технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
(Київ, Україна), E-mail: i.muratova@kpi.ua

ПОНЯТІЙНИЙ ПРОСТІР ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ

***Анотація.** Завданням статті є розкриття історії становлення поняття «технологія» в логіці мислення, його ролі в розумінні соціальних процесів і місця в системі філософських понять і категорій. Дослідження значень початкового терміна «техне», їх диференціації, розщеплення і виділення самостійних понять: «мистецтво», «ремесло», «майстерність», «метод», «техніка», «наука» для виразу розділення різних видів людської діяльності, дозволяє обґрунтувати універсальний зміст і філософсько-категоріальний статус поняття «технологія».*

***Ключові слова:** техне, мистецтво, майстерність, наука, техніка, інженерія, технологія.*

Філософське самоусвідомлення суспільства і самовизначення людини духовно озброєне розумінням засобів оновлення сучасного соціального та індивідуального буття, способів прийняття рішень у сфері актуальних проблем соціального розвитку, творчого застосування знань для здійснення знайдених рішень. Дослідження понять, які забезпечують саме адекватність і валідність такого самоусвідомлення і самовизначення, є необхідним моментом сучасного історичного прогресу. Адже поява нових понять і зміна семантики тих, що вже існують, є продуктом і важливішим симптомом приходу іншої історико-культурної епохи, маркером переходу до інших форм буття, отже, до нових ідей в інтелектуальній історії людства. Метаморфози понять особливо несподівані та виразні у поворотні епохи, на історичних зламах і зигзагах.

Визнання технологічного прогресу як рушія цивілізаційних зсувів, і разом з тим визначального чинника не лише першорядних науково-технічних, але й соціальних проблем, висуває поняття «технології» в ранг таких, що виражають суть сучасної епохи, робить предметом фундаментальних досліджень і філософської рефлексії, адже за влучним виразом Гегеля, філософія є схопленою в думці епохою. Отже, осмислення соціально-історичної природи технології внутрішньо пов'язане з обґрунтуванням універсального, філософсько-категоріального статусу поняття технології, яке є інтелектуальною умовою для здобуття свободи в обставинах тотальної технологічної обумовленості. Проте проблема полягає у тому, що категоріальне усвідомлення загального змісту цього поняття не сягає філософського, науково-теоретичного рівня. Зазвичай загальним поняттям «технологія» позначається проста сукупність засобів, процесів, ідей, а також діяльності, в якій за допомогою застосування інструментів і техніки досягається необхідний результат, створюється певний продукт. Інтелектуальні зусилля спрямовуються на економічне виправдання розробок і впровадження нових технологій.

Завдання, що вирішується у даній статті, спрямоване на розкриття історії становлення поняття «технологія» у логіці думки, його місця у виразі соціальних процесів та ролі у понятійному апараті та розвитку системи категорій філософії. Перш ніж активно оперувати даним терміном для осмислення і визначення цивілізаційних змін сучасності, слід прояснити різноманітні конотації, властиві йому, і тим самим висвітлити його основне значення поміж історичних нашарувань. Для цього доцільно звернутись до витоків його поставання, тобто до терміну «техне». Даний аспект проблеми висвітлюється у низці досліджень сучасних зарубіжних авторів,

серед яких фундаментальна праця Девіда Ручника (David Roochnik), присвячена платонівському розумінню техне [1], і Кліффорда Масуда Робертса (Clifford Masood Roberts), присвячена сократівській концепції техне [2]. Вирішення завдання статті спирається на останні роботи М. М. Нікітіної, М. В. Онопрієнка, В. М. Розіна, О. М. Романова [4; 5] та ін., а також на вже відомі ключові у цій царині ідеї М. Гайдегера і О. Ф. Лосева [6; 7].

Серед останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання філософських проблем технології в напрямку від емпіричного повороту до аксіологічного, на яке спирається автор, колективна робота зарубіжних авторів: Pieter E. Vermaas, Peter Kroes, Anthonie W.M. Meijers, Maarten Franssen, Stefan Koller, Sven Ove Hansson, Joseph C. Pitt, Ilkka Niiniluoto, Alfred Nordmann, Philip Brey, Rafaela Hillerbrand, Sabine Roeser, Adam Briggle, Ibo van de Poel, Wybo Houkes, Sjoerd D. Zwart, Marc J. de Vries, Byron Newberry, Andrew Feenberg, Pablo Schuyter [3]. Зміна перспектив висвітлюється у праці як технологічний поворот у філософії науки і техніки. Технологія трактується ними як практичне мистецтво, а ключові авторські ідеї оформлені у вигляді маніфесту майбутнього філософії, що вирішує питання – наука проти технології: різниця або ідентичність? У центрі уваги дослідників знаходиться розробка конструктивної філософії техніки і технології у сфері відповідальних інновацій, врахування інформації про практичні перспективи і можливі ризики, соціально-політичні аспекти технологічного прогресу, когерентній погляд на співвідношення між соціальним визнанням і моральною прийнятністю технології, філософські проблеми технологічного застосування науки на благо людства, методологія інноваційних інженерних проектів, концептуалізація сучасного повороту в інженерії – значення і цінність мікро, месо, макро і мета рівнів, поняття функції в критичній теорії технології, підходи у застосуванні соціології знань для утворення належної технологічної функції. Проте автори недостатньо уваги приділяють історичному дослідженню поняття «технологія», логіці розвитку його змісту і оформленню у філософському статусі, що враховувалось при визначенні методології даної роботи.

Якщо звернутися до перекладу терміну «техне» з давньогрецької, то тут мало розбіжностей: більшість дослідників сходяться у тому, що йому відповідають терміни: ремесло, мистецтво, майстерність, уміння. Якщо ж звернутись до змістовного контексту і виходити з характеру античної культури взагалі, то на думку О. Ф. Лосева, «Космос – це теж найвеличніша «техне», бо це – «ремесло», «мистецтво», не тільки людське, але і божественне, космологічне» [6]. При цьому він наголошує, що греки не розрізняли мистецтво і ремесло, а назвати мистецтво ремеслом не було образливим, як наприклад для новоєвропейського художника чи митця, навпаки – грек за часів античності пишався тим, що він ремісник. «Ось цей позаособистісний характер і позбавляє «техне» значення такого високого мистецтва, яке вище за будь-яке ремесло. Разом із тим і ремесло позбавляється свого зовнішнього і занадто матеріального і беззмістовного значення. Ремесло – це одухотворена, одушевлена річ, воно не відрізняється від мистецтва» [там само].

На думку М. Гайдегера, крім значень майстерності та мистецтва, початкових для терміна «*techne*», він має, ще одне і важливіше значення, яке виражає собою знання. Тому слово «*techne*» від самого початку, як він вважає, було пов'язано з грецьким словом «*episteme*». Лосев також наголошує, що грек не відрізняв ремесла і мистецтва від науки, тож «техне» в античній культурі – це і ремесло, і мистецтво, і наука. До того ж і сама наука трактується практично, а не як чиста умоглядна абстракція. Проте деякими авторами підкреслюється розщеплення, розходження науки і практики, теоретичного знання і ремесла: «В античному мисленні існувало чітке розрізнення епістеми, на осягненні якої ґрунтується наука, і техне, практичного знання, яке необхідне для справи і пов'язане з нею. Техне не мало ніякого теоретичного фундаменту, антична техніка завжди була схильна до рутини, вправності,

навички; технічний досвід передавався від батька до сина, від матері до дочки, від майстра до учня. Стародавні греки проводили чітке розрізнення теоретичного знання і практичного ремесла» [9, с. 333]. Що детермінує, на нашу думку, подальше становлення поняття «технологія» вже на базі результатів промислової революції, розвиненої науки, технічного знання та інженерної діяльності.

Серед філософів нині узвичаєно «софію» трактувати як мудрість, проте О. Ф. Лосєв стверджує, що існують тексти, які говорять про те, що «софія» означала також і технічне вміння, майстерність. Близьким до цього є також термін «деміург», значення якого наближається до терміна «*techne*», що в основі своєї має індоєвропейський корінь *tek-* (виробляти, породжувати; бути батьком). Лосєв доводить, що в контексті принципів матеріально-чуттєвого космологізму античної культури «Деміургос» – «майстер, будівничий, тесля, столяр», яким є позаособистісний космос. Усвідомлення продукування, творення як особистісної, суб'єктивної, усвідомленої та цілеспрямованої діяльності ще попереду.

Отже, переклад терміна «*techne*» лише як «мистецтва» О. Ф. Лосєв вважає поверховим, позаяк це не тільки «мистецтво», а й «ремесло» (уміння майструвати) і «знання» (уміння вгадувати, майстерно задумувати), навіть «наука». Якщо врахувати всі випадки вживання цього терміна у Платона, то значень його виявляється настільки багато, зауважує Лосєв, що самий їх перелік є справою досить важкою. Але головне при цьому – це повна несподіванка тих чи інших значень. «Це не означає, що Платон розумів під «мистецтвом» якийсь хаос або сумбур. Але якщо серйозно відмовитися від апріорних схем, то доведеться волею-неволею враховувати нескінченну різноманітність вживань цього терміна і усі ледь помітні переходи і проміжні ланки у цій досить заплутаній семантиці» [7]. Розмежування і розділення цих значень у процесі виділення самостійних сфер діяльності та окремих понять, що їх виражають, відбувається у подальшому історичному розвитку, що дозволяє встановити вузлові логічні пункти становлення поняття «технологія» у його походженні від первинного терміну «*techne*».

Робін Джордж Коллінгвуд у дослідженні розвитку принципів і понять естетичної теорії також стверджує, що *techne* у давньогрецькій культурі тотожно мистецтву і ремеслу для скульптура так само, як для художника, гончара, архітектора, поета, будівельника, танцюриста тощо. «*Ars* давньою латиною, те ж саме означає слово *τέχνη* грецькою, – здатність досягати уявленого задалегідь результату за допомогою свідомо керованої і спрямованої дії» [8, с. 27]. Визначальним при цьому є досягнення мети і процес її досягнення, а також здатність виконувати дії, спрямовані на здійснення мети, здатність скеровувати дію до результату, що втілює мету. Це саме те значення, яке увійде до змісту поняття «технологія» в процесі того історичного розщеплення значень терміну «*techne*», який у результаті логічної диференціації породить низку самостійних понять: мистецтво, техніка, знання, наука, технологія.

Далі, за Коллінгвудом, давньогрецьке *τέχνη* і давньолатинське *ars* «позначають якесь ремесло чи особливе вміння, подібне до ремесла теслі, коваля або хірурга. Греки і римляни не мали жодного уявлення про те, що ми тепер називаємо мистецтвом, відрізняючи його від ремесла. Те, що ми називаємо мистецтвом, вони просто виділяли як групу ремесел, таких як ремесло поета (*ars poetica*), яке вони вважали (зрозуміло, не без натяжок) в принципі подібним до ремесла теслі та іншим ремеслам, і його відмінність від них точно така сама, як самих цих ремесел між собою» [8, с. 17]. Коллінгвуд також доводить, що *ars* середньовічною латиною, так само як і *art* так званою ранньовізантійською мовою, яка повністю запозичила як це слово, так і його зміст, – це будь-яка форма спеціальної книжкової освіти, такої як граматики, логіки, магії або астрології. «Таким було значення цього слова ще за часів Шекспіра: «Залишся тут, моє мистецтво!» – говорить Просперо, знімаючи свою чарівну мантію. Проте в епоху Відродження, спочатку в Італії, а потім і в інших країнах, до цього слова повернулося його колишнє значення. Ренесансні ху-

дожники, подібно до своїх побратимів Стародавнього світу, насправді вважали себе ремісниками» [8, с. 18].

Лише у XVII столітті, за Коллінгвудом, проблеми і концепції естетики почали виділятися з проблем техніки і філософії ремесла, а наприкінці XVIII століття цей поділ зайшов так далеко, що виникло розрізнення між витонченими мистецтвами і корисними мистецтвами. «Тепер «витончені» мистецтва означали не просто вишукані або висококваліфіковані ремесла, але «прекрасні» мистецтва (*les beaux arts, le belle arti, die schone Kunst*). У XIX столітті це словосполучення було скорочено, епітет випав, і заміна множини однією додала узагальнювального значення слову мистецтво» [8, с. 18]. Саме цей момент Коллінгвуд вважає теоретичним завершенням виділення мистецтва з ремесла. Але тільки теоретичним, бо нове використання слова *мистецтво* він порівнює з прапором, піднятим над вершиною пагорба першими атакуючими, але піднятий прапор ще не означає, що вершина насправді підкорена. За Коллінгвудом, «істинний зміст слова мистецтво загороджений глибоко вкоріненими атрофованими значеннями, аналогічними і значеннями світської ввічливості». Адже істинне значення слова ніколи не буває такою нерухомою брилою, на якій слово всілося, як чайка на береговій скелі. Слово скоріше розгойдується на ньому, як та чайка, що сіла на корму рухомого корабля. Щоб з'ясувати те істинне значення, «слід прояснити різноманітні конотації, властиві цьому слову, і тим самим висвітлити його основне значення» [8, с. 18–19]. Побічні значення відволікають нашу свідомість від істинного значення і є завадами, перепонами, що перешкоджають його розкриттю.

Щодо атрофованих значень, то Коллінгвуд вважає, що їх з неминучістю веде за собою будь-яке слово, яке має історію, – це ті значення, які колись в минулому відповідали цьому слову і які зберігаються в силу звички. Ці значення шикуються за словом подібно до хвоста комети і розділяються в залежності від їх віддаленості. Стосовно значення, що прирівнює мистецтво ремеслу, то воно, на його думку, становить цінність для теми, що висвітлюється, бо якщо його змішувати з істинним значенням, то породжується специфічна помилка, котру Коллінгвуд називає технічною теорією мистецтва, згідно якої воно є деякого роду ремеслом. При цьому питання полягає не у тому, чи є мистецтво тим чи іншим родом ремесла, а чи є воно ремеслом взагалі. Тому він акцентує увагу на відмінностях між цими явищами: «Подібність тут тільки поверхнева, принципову важливість має призначення, а воно – різне» [8, с. 22].

Разом з тим можна констатувати відділення значення технічної майстерності та оформлення його в окреме і самостійне поняття. Важливо прослідкувати тему мети, призначення тої чи іншої майстерної діяльності у розмежуванні значень первинного терміна «техне» не лише в естетичному аспекті (історичного виділення «мистецтва» як самостійного у своєму значенні поняття), але й у етичному аспекті – коли «техне» береться як метод, усвідомлений спосіб отримання уявленого задалегідь і представленого у меті результату. У такому трактуванні розглядає філософську техне Девід Ручник [1], який виходить з ціннісного принципу і виділяє філософську техне як ціннісно навантажену *techne* (*value-laden techne*) на відміну від всіх інших звичайних ціннісно нейтральних (*ordinary value-neutral technai*). Спираючись на це, О. Н. Романов трактує, наприклад, сутність етичного і етичної техне як взаємовідношення наших намірів, способів їх здійснення у вчинках і досягнутого результату [5, с. 35]. Відповідь на запитання «Що таке справедливість?» він ставить у залежність від рішення *техне-апорії*: як стати справедливим, добродішним і т. п. «Проте ні навчитися добродішності, ні стати справедливим або мужнім подібно до того, як стають суднобудівником, лікарем або математиком, виявляється неможливим» [5, с. 35]. Це пов'язане з філософією як принципово іншою *техне* на відміну від звичайних – всіх інших занять і наук. Ця принципова відмінність філософії розкривається і формулюється, на думку О.М. Романова, в процедурі еленхуса, що є

результатом перевірки співрозмовника на відповідність його прагнень його переконанням. Коли ж справа стосується наших власних намірів і вчинків, то відокремити суб'єкт дії від самої дії, а дію від її результату виявляється неможливим. «Цей парадокс виникає з наступної вимоги техне-аналогії: необхідною умовою будь-якої техне є каузальна відповідність дій очікуваному результату, і ця умова зберігається і в тому випадку, коли мова йде про наші наміри, вчинки і очікувані від них результати» [5, с. 35]. Нерозумну справу Сократ не визнає мистецтвом, бо «пропонуючи свої поради воно не в силах розумно визначити природу того, що саме ж пропонує, а значить, не може і назвати причини своїх дій» [10, с. 498, 465a].

На цій підставі кухарську справу Сократ вважає не мистецтвом, а вправністю на відміну від лікування, через те що «лікування осягнуло природу того, що воно лікує, і причину власних дій і може дати звіт в кожному своєму кроці. А приготування їжі... спрямовується до своєї мети нерозважливо і беззвітно, не вивчивши ні природи задоволення, ні причини, ...але просто-напросто завдяки довгому досвіду і збереженню пам'яті про те, що трапляється зазвичай, – так тільки і доставляє воно всі можливі задоволення» [10, с. 544, 501 a]. Задоволення і благо – не одне й те ж саме, і до задоволення треба прямувати заради блага, яке робить хорошими і нас і все інше, що буває хорошим, через появу деякої гідності. «Достоїнство кожної речі – будь то начиння, тіло, душа або будь-яка жива істота – виникає у всій своїй красі не випадково, але через злагодженість, через мистецтво, яке до неї докладено» [10, с. 551, 506 d e]. Достоїнство кожної речі – це злагодженість і впорядкованість, це котрийсь порядок, притаманний кожній речі та для кожної речі особливий, котрий робить кожну річ доброю. Значить, і душа, в якій є порядок, краще безладної, вона є поміркованою і помірною на відміну від нерозумної і невтриманої, яка буде поганою.

«Проте, – відзначає О.М. Романов, – в «етичних» випадках (у політиці, у вихованні та загалом у житті) саме наші наміри і переконання виявляються одночасно і дією, і очікуваним результатом – справедливістю, доброчесністю та ін., у протилежному випадку (як у звичайній техне) неминуче протиріччя: справедливий може чинити і несправедливо, подібно до лікаря, здатного зі знанням справи як лікувати, так і шкодити» [5, с. 35]. На думку автора, відповідність бажань діяча і мотивації його вчинків є умовою філософської техне, яка водночас являється і методом дослідження, і дією. Техне тут виявляється у значенні мистецтва-майстерності, здатності не лише майструвати, не лише виконувати дії, спрямовані на виробництво, виготовлення, але і усвідомлювати метод досягнення бажаного, задуманого, спосіб здійснення наміру, отримання знання про втілення задуму.

Загальне поняття «техніка» вперше оформляється в історико-технічних дослідженнях, де ним позначається сукупність виробничих знарядь, засобів і пристроїв, які застосовуються у ремісничому виробництві, за допомогою яких виготовляється, виробляється якийсь продукт. Як узагальнююче найменування знарядь, машин, механізмів, установок, пристроїв, пристосувань та інших засобів продуктивної діяльності, воно не виражало наукових і технологічних знань так само, як і самого процесу суб'єктивної діяльності, спрямованого від мети до результату через певний засіб-посередник. Його зміст обмежувався статичною предметністю, матеріальними результатами технічних надбань людства. Сфера технічних знань про дії, необхідні для застосування цих засобів і отримання при їх посередництві задалегідь задуманого, наперед заданого і очікуваного результату, тобто для здійснення задуму, для цілеспрямування їх роботи, не набула ще раціональної, наукової форми, і у кращому випадку мала рецептурний характер настанови. Лише у XIX столітті поняття «техніка» надається значення правил і способів діяльності, перед усім професійної (наприклад, Ф. Бон), цілеспрямованої діяльності, в якій успіх досягається з'ясуванням і вказівкою в попередньому міркуванні керівного засобу цілесдійснення. Технічне знання набуває теоретичної форми, втілюється не

тільки через технічну діяльність за допомогою різного роду засобів і пристроїв, але і в формі технологічних ідей, концепцій і праць. Усвідомлюється, що не речі або винаходи, а супроводжуючі їх ідеї і керовані ними дії представляють те, що становить сутність техніки, вміння виробляти ці ідеї і втілювати їх в інженерній практиці має прищеплюватися спеціальним вихованням, навчанням, освітою. Виявилось, що техніка передбачає технічне знання, нерозривно пов'язане з розвитком науки, промисловості, інженерної теорії та практики.

Розвиток науки і промислове застосування наукового знання, дійсно наукове впорядкування та розділення виробничого процесу на послідовні етапи, фази, що детерміновані об'єктивними законами переробки, перетворення природних форм на олюднені, культурно-історичні, і спрямовані на доцільне продукування предметного буття суспільства, є важливішою передумовою появи технології, що спирається на науково обгрунтоване, свідомо вироблене знання про способи діяльності та інженерне управління нею. Лише промислова революція і перехід від ремесла до мануфактури і далі – до машинного виробництва створює цю передумову, а разом з тим відбувається перехід від спеціалізованих рецептурно-технічних до технічних знань: теоретичних науково-технічних і системотехнічних знань, вироблення і застосування яких викликає виділення інженерної діяльності та освіти. Виникає нагальна потреба підготовки інженерів, створення спеціальної професійної інженерної освіти.

Методика викладання в інженерних навчальних закладах вимагала відходу від ремісничого учнівства. У зв'язку з нагальною потребою регулярної наукової підготовки інженерів, виникає потреба наукового опису техніки та систематизації накопичених науково-технічних знань. В силу цих причин першої дійсно наукової технічною літературою стають підручники для вищих технічних шкіл. Тому не випадково, що термін «технологія» започаткував і вперше використав у науковій і технічній літературі німецький дослідник і вчений Йоганн Бекман, який одним з перших став викладати технологію як навчальну дисципліну і почав вивчати її як предмет наукового дослідження наприкінці XVIII століття. Він трактував цей термін у значенні «наука про ремесло» або «знання ремесла» і став першим визнаним істориком винаходів, що заслуговував на довіру, а також засновником вчення про історію технологій. Слід підкреслити, що саме принцип історизму привів Й. Бекмана до розробки цієї нової галузі наукових досліджень і викладання.

Бекман навчав своїх студентів технології у майстерні, щоб поєднати оволодіння теоретичними й практичними навичками в різних ремеслах, пояснити їм історію і той стан справ, що в них склався у зв'язку з просуванням і застосуванням наук. Сам він здобував знання не тільки через освіту – в навчанні та викладанні, але і подорожуючи світом, досліджуючи методи реального виробництва, а також дані про інженерне мистецтво, природознавство і природну історію (так, у 1768 році він заснував ботанічний сад за принципами Карла Ліннея). Бекман був першим, хто став автором історичних та критичних доповідей про технології ремесл і виробництва і опублікував класифікацію технологій. Викладена ним історія відкриттів, винаходів і витоків машин, різних знарядь і промислових пристосувань дозволяє вважати Йоганна Бекмана засновником наукової технології. Варто зазначити, що йдеться саме про технологію, а не лише про техніку, оскільки ним поєднувалося наукові знання і суб'єктивні вміння практично їх застосовувати у процесі виробництва та інженерної діяльності, навички володіння засобами і методами продукування з розумінням історії їх виникнення і використання.

В процесі дослідження історії поняття «технологія» встановлено що воно виражає не лише застиглий засіб з боку спокою, результату, тобто техніку як згусток, речову кристалізацію людського, опосередкованого способу цілеспрямованої діяльності, а виражає спосіб активної дії, рух, процес – живу доцільну суб'єктивну діяльність із застосуванням її речових компонентів. Технологія при цьому

«відповідає» за об'єктивний і ефективний спосіб розвитку суб'єктивної діяльності в напрямку продуктивного досягнення в ній задуманого результату. Технологія спрямована на пошук оптимальних способів дії і засобів здійснення людських цілей, безпосередньо – на наукове упорядкування та послідовну організацію діяльності (як виконання, так і управління), що веде до ціледосягнення.

Теоретичне вивчення філософських аспектів технічної та інженерної діяльності започаткувала філософія техніки, яка активно і систематично розробляється як нова галузь знання у XX–XXI століттях. Техніка як соціальний феномен вивчається численними філософами, істориками, науковцями, результати досліджень яких представлені великою кількістю робіт, де представлені різні аспекти її існування, функціонування і прогресування техніки. Проте лише останнім часом предметом спеціальних філософських досліджень стає технологія, що зумовлено усвідомленням її місця і ролі у сучасних цивілізаційних змінах. Інформатизація соціальних процесів і суспільні зрушення, що детерміновані цим, з новою силою порівняно з періодами після другої світової та холодної війн, загострюють протистояння технофілів і технофобів, чим поглиблюється суперечливий характер соціально-філософських оцінок технології та її ролі у визначенні історичної перспективи. Так, критика технологічних інновацій бере за основу те, що «часом «розумні» технології не тільки руйнівні, але ще і наділені войовничим консерватизмом. У теорії – революційні, на практиці – реакційні» [11, с. 23]. «Чимало новомодних технологій може не тільки перешкодити назрілим реформам, але, як не дивно, загострити соціальну несправедливість» [11, с. 25]. Технокритики розвінчують ідеологію солюціонізму, згідно якої досить придумати технологічне рішення, і будь-яка проблема буде усунена, що лише посилює численні політичні та соціальні хвороби. Солюціонізм будь-яку проблему розглядає виключно в одному світлі: чи можна її взяти і вирішити, просто використовуючи наявні технології. Всі проблеми з цієї точки зору стають «простими» не тому, що ми піддали ретельній рефлексії всі їхні переваги і недоліки, а тому що в нашому розпорядженні є технологічні інструменти для їх вирішення. При всій справедливості цієї критики важливо розуміти, що саме технологія здатна піднімати людську діяльність до рівня вільного визначення і досягнення мети, доводити цілепокладання до цілездійснення. І ворожість, і захоплення у ставленні до технології та її соціальних наслідків виникають цілком закономірно, тому з'ясування суперечностей технологічного і соціального прогресу, шляхів відповідального і гуманістичного інноваційного розвитку визначає потребу подальших досліджень технології саме на філософському рівні узагальнення.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Roochnik David. *Of Art and Wisdom: Plato's Understanding of Techne*. – University Park, Pa.: Pennsylvania State University Press, 1998. – 312 p.
2. Clifford Masood Roberts. *Wisdom in practice Socrates' Conception of Technē*. A thesis submitted to the Department of Philosophy in conformity with the requirements for the degree of Master of Arts. Queen's University Kingston, Ontario, Canada, 2007. – 70 p.
3. *Philosophy of Technology after the Empirical Turn* / Editors: Maarten Franssen, Pieter E. Vermaas, Peter Kroes, Anthonie W.M. Meijers. – Springer International Publishing Switzerland, 2016. – 324 p.
4. Розин В. М. К различению техники и технологии / В. М. Розин // Высокие технологии и современная цивилизация: Материалы научной конференции М.: ИФРАН, 1999. – С. 11–13.
5. Романов А. Н. Основной вопрос философии и диалоги Платона / А.Н. Романов // Вестник Русской христианской гуманитарной академии. – 2013. – Том 14. – Выпуск 3. – С. 34–37.
6. Лосев А. Ф. Двенадцать тезисов об античной культуре [Электронный ресурс] / А. Ф. Лосев // Студенческий меридиан. – 1983. – № 9–10. – Режим доступа: http://psylib.org.ua/books/_losew02.htm (Дата обращения 30.08.2016). – Название с экрана.
7. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Высокая классика [Электронный ресурс] / А. Ф. Лосев // История античной эстетики в 8-ми т. Т. 3. – М.: Искусство, 1974. – 600 с. –

Режим доступа: <http://psylib.org.ua/books/lose003/txt02.htm> (Дата обращения 30.08.2016). – Название с экрана.

8. Коллингвуд Р. Д. Принципы искусства / Р. Д. Коллингвуд; пер. с англ. А. Г. Раскина под ред. Е. И. Стафьевой. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 328 с.

9. Актуальные проблемы философии науки: научное издание [Текст] / Отв. Ред. Э. В. Гирусов. – М.: Прогресс-Традиция, 2007. – 344 с.

10. Платон. Горгий / Платон // Платон. Собр. соч. в 4 т.: Т. 1 / Общ. ред. А. Ф. Лосева и др.: Авт. вступ. статьи А. Ф. Лосев; Примеч. А. А. Тахо-Годи; Пер с древнегреч. С. П. Маркиша – М.: Мысль, 1990. – С. 477–474.

11. Морозов Е. Техноненависть: как интернет отучил нас думать / Е. Морозов / перевод с англ. В. Гончарук. – М.: Common.place, 2014. – 116 с.

REFERENCES:

1. Roochnik D. Of Art and Wisdom: Plato's Understanding of Techne. – University Park, Pa.: Pennsylvania State University Press, 1998. – 312 p.

2. Clifford Masood Roberts. Wisdom in practice Socrates' Conception of Technē. A thesis submitted to the Department of Philosophy in conformity with the requirements for the degree of Master of Arts. Queen's University Kingston, Ontario, Canada, 2007. – 70 p.

3. Philosophy of Technology after the Empirical Turn / Editors: Maarten Franssen, Pieter E. Vermaas, Peter Kroes, Anthonie W.M. Meijers. – Springer International Publishing Switzerland, 2016. – 324 p.

4. Rozin V. M. K razlicheniyu tekhniki i tekhnologii [By distinguishing engineering and technology] // Vysokie tekhnologii i sovremennaya tsivilizatsiya: Materialy nauchnoy konferentsii M.: IFRAN, 1999. – S. 11–13.

5. Romanov A. N. Osnovnoy vopros filosofii i dialogi Platona [The main question of philosophy and Plato's dialogues] // Vestnik Russkoy khristianskoy gumanitarnoy akademii. – 2013. – Tom 14. – Vypusk 3. – S. 34–37.

6. Losev A. F. Dvenadtsat' tezisev ob antichnoy kul'ture [Twelve theses on the ancient culture] [Electronic resource] // Studencheskiy meridian. – 1983. – № 9–10. – Access mode: http://psylib.org.ua/books/_losew02.htm (Accessed 30.08.2016).

7. Losev A. F. Istoriya antichnoy estetiki. Vysokaya klassika [History of ancient aesthetics. High classic] [Electronic resource] // Istoriya antichnoy estetiki v 8-mi t. T. 3. – М.: Iskusstvo, 1974. – 600 s. – Access mode: <http://psylib.org.ua/books/lose003/txt02.htm> (Accessed 30.08.2016).

8. Kollingvud R. D. Printsipy iskusstva [Principles of art]; per. s angl. A. G. Raskina pod red. E. I. Staf'evoy. – М.: Yazyki russkoy kul'tury, 1999. – 328 s.

9. Aktual'nye problemy filosofii nauki: nauchnoe izdanie [Actual problems of the philosophy of science: scientific edition] / Отв. Ред. Е. В. Гирусов. – М.: Прогресс-Традиция, 2007. – 344 с.

10. Platon. Gorgiy [Gorgias] // Platon. Sobr. soch. v 4 t.: T. 1 / Obshch. red. A. F. Loseva i dr.: Avt. vstup. stat'i A. F. Losev; Primech. A. A. Takho-Godi; Per s drevnegrech. S. P. Markisha – М.: Mysl', 1990. – S. 477–474.

11. Morozov E. Tekhnonenavist': kak internet otuchil nas dumat' [Tehnonenavist how Internet weaned us think] / perevod s angl. V. Goncharuk. – М.: Sommon.place, 2014. – 116 s.

Муратова И. А., кандидат философских наук, доцент, докторант кафедры философии Национального технического университета Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского» (Киев, Украина), E-mail: i.muratova@kpi.ua

Понятийный простор философского осмысления технологии.

Аннотация. *Задачей статьи является раскрытие истории становления понятия «технология» в логике мышления, его роли в понимании социальных процессов и место в системе философских понятий и категорий. Исследование значений исходного термина «техне», их дифференциации, расщепления и выделения самостоятельных понятий: «искусство», «ремесло», «мастерство», «метод», «техника», «наука» для выражения разделения различных видов человеческой деятельности, позволяет обосновать универсальное содержание и философско-категориальный статус понятия «технология».*

Ключевые слова: технэ, искусство, мастерство, наука, техника, инженерия, технология.

Muratova I., Phd in philosophical sciences, docent, a doctoral student of the Department of philosophy of National technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» (Kyiv, Ukraine), E-mail: i.muratova@kpi.ua

Conceptual expansion of philosophical reflection of technology.

Abstract. *Universal notion of «technology» is still not sufficiently developed in the scientific-theoretical and socio-philosophical context. Nevertheless, formulation of this particular notion is a prerequisite for intelligent acquisition and management of scientific, technical and technological progress. Today most philosophers, scientists, engineers are investigating the science and technology in a pragmatic way – from the perspective of their implementation and consequences of their application. But very few of them actually reveal their socio-cultural sources, the history of their comprehension and expression in thought in the form of notion. The unconscious, uncontrolled, blind technological progress turns out as spontaneous, unordered and catastrophic in its social consequences. Intensification and acceleration of social transformations forced by hi-tech requires conscious, socio-humanistic, science-based management of innovative development, and hence the corresponding philosophical theoretical research and development.*

The task of the article is the disclosure of history becoming the concept of «technology» in the logic of thought, its role in understanding of social processes and its place in system of philosophical concepts and categories.

Investigation of the «technology» notion brings us to the original term “techne”. In the process of historical development of this term as a result of differentiation and splitting it had been distinguished into independent notions of «art», «craft», «skill», «method», «science», «technique», «engineering», «technology». This process reflects the separation of different types of human activity and helps human become conscious of them and manage them. Tracing of this genesis makes us possible to justify a universal content of the «technology» notion and its philosophical and categorical status.

Keywords: *techne, art, skill, science, technique, engineering, technology.*

УДК 378.147.88

Муслим Хатам оглы Назаров,
доктор философии по педагогике,
заведующий кафедрой искусства, технологии,
гражданской обороны и физического воспитания
Бакинского института повышения квалификации
и переподготовки педагогических кадров
(Баку, Азербайджан), E-mail: visnukDNU@i.ua

**СТРАТЕГИЯ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ**

Аннотация. *В статье, посвященной анализу интернационализации высшего образования как одного из важнейших факторов, определяющих конкурентоспособность современных вузов, рассматривается соотношение понятий «глобализация» и «интернационализация» в контексте высшей школы, раскрываются подходы к содержанию понятия «интернационализация высшего образования», факторы, обуславливающие необходимость всеобъемлющей стратегии интернационализации вузов, указываются важнейшие направления интернационализации азербайджанского высшего образования.*

Ключевые слова: *глобализация, интернационализация высшего образования, транснациональное образование, Болонский процесс, интеграция, академическая мобильность.*

Актуальность проблемы. Проблема интернационализации тесно связана с современными цивилизационными изменениями. То, что значит глобализация, наглядно продемонстрировал финансовый кризис осени 2008 года. Расширяясь все больше и больше, он охватил не только финансовую сферу, но и другие сферы экономики. И в нынешнем мире едва ли другое понятие употребляется так же часто, как «глобализация». При этом большинство государств исходят в политической оценке феномена глобализации в целом из того, что речь идет о процессе, от которого не могут уклониться государства в одиночку и их экономики и который, следовательно, требует политического оформления и сопровождения. Считается, что глобализация выгодна, прежде всего, странам, экономика и благосостояние которых